

Fra Petar Runje, Ogulin

STRUČNA SPREMA SVEĆENIKA GLAGOLJAŠA

Fra Petar Runje, Ogulin

Autor ističe visoku stručnost svećenika glagoljaša u vrijeme izuma tiskarstva.

Oni su sudjelovali u pripremanju i tiskanju knjiga na samim početcima tiskarstva. Vršili su javne, vrlo odgovorne službe javnih bilježnika. Općenito, poznavali su tri različita pisma: glagoljicu, ćirilicu i latinicu. Isto tako, dobar dio svećenika poznao je tri jezika: hrvatski, starohrvatski i latinski.

* * *

Školovanje svećenika glagoljaša u srednjem vijeku još uvijek nije dovoljno istraženo, a o njima se ranije paušalno pisalo kao o nekim svećenicima, za razliku od svećenika latinaša. Imamo dojam da su takve prosudbe izricane u prvom redu radi stvarnoga nepoznavanja i uvida u cijelo pitanje. Pisano je ne na temelju arhivskih podataka i suvremenih izvora. Zato su procjene njihove stručne spreme ponajviše negativne, a prikazivani su kao neuki i siromašni seoski svećenici. Ta se slika pomalo mijenja. To je uočljivo u srednjem vijeku, a visoka stručnost svećenika glagoljaša kao da se ističe u vrijeme zlatnog razdoblja hrvatske glagoljice od kraja 13. stoljeća do polovice šesnaestoga stoljeća, osobito u razdoblju rađanja tiskarstva.

Na kraju srednjega vijeka ulaskom u novi vijek stručna sprema glagoljaša, i to nemalog broja, na zavidnoj je visini. Ovdje ću donijeti nešto novih podataka koji nas uvjeravaju da su oni bili stručni i obrazovani.

U ranom razdoblju tiskarstva glagoljaši su veoma aktivni u izdavačkoj djelatnosti. Tiskane su knjige, inkunabule znalački priređene s poznavanjem staroslavenskoga jezika, tehnički su solidno opremljene. Iako je tehničku opremu mogao raditi netko drugi, ne samo glagoljaš, zacijelo je glagoljaš morao biti onaj koji je pripremao i korigirao tekst. A to je najvažniji posao u dobro opremljenoj

tiskanoj knjizi. Za Prvotisak misala zna se da je na zaista visokoj stručnoj razini u svakom pogledu. No i druge glagoljske inkunabule odlikuju se ljepotom tiska kao i solidnim poznavanjem crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije.

Zanimljivi su neki kolofoni, glagoljicom tiskanih knjiga iz tiskare u Senju. Tako kolofon «Naručnika plebanuševa» tiskan 27. kolovoza 1507. glasi: «Ove knige ke se zovu Naručnik⁶ plebanušev⁶ biše štampane v Seni po nareen'ju počtovanoga gdina Silvestra Bedričića arhižakna i vikara sen'skoga. Na tlik⁶ trud⁶ od mnogo redovnikov⁶ proš⁶en i po mnogo gospode potaknen'ju doprotumačene po veće našega ezika redovnikih⁶ i za istnu niki⁶ meštar⁶ i doktrv⁶ kih⁶ imna ne izriču se za ukloniti se tšće slave. Ke knige bše komponene i korežene po domini Urbani z Otočca i po Tomasu d'ekonu, kanonicih⁶ crikve senske. I bi štampa svršena po meštru Grguru Senaninu ki navlašć⁶ na to delo pride iz Benetak⁶ i svr/še/ne biše v hiži rečenoga gospodina arhižakna Miseca avgusta na dan⁶, i (=20) tr⁶ .ž. (= 7) V letih⁶ Spasitela našego . Č F Ž. (= 1507).»¹

Knjige su prevedene i pripremljene po «našega ezika redovnikih' i za istnu niki' meštar' i doktrv',» čija se imena izostavljaju zbog njihove skromnosti. U njihovoj sredini, među glagoljašima, ima sposobnih učitelja i doktora teologije i Svetoga pisma. Oni su aktivni i trude se što bolje i vjernije prevesti svete tekstove.

Na sličan način to potvrđuje i kolofon Korizmenjaka. U kolofonu Korizmenjaka stoji: «Svršen' korizmenak' fratra Ruberta učinen' na ugoenie svećenoga veličastva krala Fran'ta protumačen' z latinskoga ezika na hrvac'ki po popi Peri Ekov'čići i po popi Silvestri Bedričići ki moli vas' čast'ni otcu ki budete va ne čtali ako naidete omršnju prez česa ni vi napravite a nam' ne zamirite zač smo rodom' Hrvate a naukom' latinskim' priprosti.» Bedričić je svjestan da nije lako prevoditi, za točan je prijevod potrebno mnogo više od razumijevanja teksta, pa ako su oni nešto i pogriješili, poručuju čitaocima: vi ispravite i ne zamjerite nam jer smo Hrvati - priprosti. A to znači da su prevodioci i priređivač(i) svjesni kako postoje i drugi stručni ljudi koji će eventualno zapaziti neke njihove propuste.

1 ANICA NAZOR, Zagreb riznica glagoljice, (Katalog izložbe) Zagreb, 1978., str. 64.

Jedan je od prevodilaca Korizmenjaka s latinskoga jezika, uz popa Silvestra Bedričića, bio pop Pere Jakovčić. Pop Pere Jakovčić, *arhižakon* senjski, umro je u drugoj polovici 1496. godine, kako doznajemo iz pisma Mikule Mikulanića, svaka pokojnoga popa Pere koji piše opatu sv. Nikole u Zagreb u svezi s imanjem pokojnoga don Pere.² Don Pere Jakovčić je prevodilac Korizmenjaka. Međutim don Pere je bio *arhižakon* senjski i javni bilježnik. Njega je 11. veljače 1482. godine Andriol de Dominis na Rabu imenovao javnim bilježnikom.³ Da bi netko postao javnim bilježnikom, morao je dobro poznavati latinski, službeni jezik, kao i pravne propise. To nam pokazuje da je pop Pere završio i više škole i stekao znanje za javnog bilježnika. On je bio stručan čovjek u svom svećeničkom i bilježničkom pozivu.

U to vrijeme imamo i javno priznatog učitelja svete teologije i staroslavenskoga jezika, franjevca trećoredca fra Stjepana Belića, koji je u ožujku 1494. godine službeno proglašen od fra Gabrijela Brunija, ministra Svete Zemlje, povjerenika za Provinciju Dalmaciju fra Franje Sansonija, generala franjevačkoga reda.⁴

U ono vrijeme više je svećenika glagoljaša proglašeno javnim bilježnicima u Rabu i za neke od njih se veli da su «periti», stručni izobraženi poznavaoци jezika, kako latinskoga tako i hrvatskoga. Ovdje ćemo navesti nekoliko imenovanih javnih bilježnika u Rabu od članova obitelji Dominis, koji su bili ovlaštene imenovati javne bilježnike.

U ožujku 1460. Ivan pokojnoga Andriola de Dominisa imenovao je javnim bilježnikom «venerabilem virum presbiterum

2 ANICA NAZOR, *Jakovčić, Pero (Petar) notar i prevoditelj (Senj, XV. st. – Zagreb, u pol. 1496.)*. U Hrvatski biografski leksikon, 6 I – Kal, Zagreb, 2005., str. 268-269.

3 Franjevački samostan – Rab, ODORIK BADURINA, *Kronika sv. III.*, str. 41. «1482. 8. II. Nobilis et circumspectus vir Jacobus de Dominis qu. Andrioli kreirao javnim bilježnikom svećenika i kanonika senjskoga (deest cognomen).» Tako donosi Odorik u svojoj kronici. Točno je da je u vrijeme imenovanja bilježnikom don Pere bio svećenik i kanonik, malo pred smrt (1495.) postao je arhidakon. Postao je arhidakon po želji arhidakona Mihovila Božičevića koji se odrekao u korist don Petra Jakovčića. MILE BOGOVIĆ, *Prijelazno stoljeće senjske Crkve (1450-1550)*, u SENJSKI ZBORNIK, 17, Senj, 1990., str. 80. Arhidakonat je važna crkvena služba koja je redovito vezana i uz značajne beneficije.

4 STJEPAN IVANČIĆ, *Povjesne crte*, Zadar, 1910., Dokumenti C, str. 164. 23. IV. 1494. Fra Franjo Sansoni imenovao je svojim povjerenikom fra Gabrijela Brunija 7. kolovoza 1493. godine. V. Giacomo BIGONI, *L'archivio conventuale di S. Francesco di Cherso in Istria*, (Inventario 1387-1948.) Citta di Castello, 1973., str. 174.

Thomam Gubislavich», arhiprezbitera ninskoga.⁵ Ivan de Dominis «comes palatinus» 21. veljače 1474. imenovao je svećenika Marka javnim bilježnikom.⁶ Kristofor de Dominis 20. kolovoza 1478. imenuje javnim bilježnikom svećenika Antuna Veselinića iz Karlobaga.⁷ Jakov Dominis 8. veljače 1482. imenovao je svećenika i kanonika Petra iz Senja javnim bilježnikom.⁸ Ivan de Dominis imenovao je 22. siječnja 1489. godine javnim bilježnikom Ivana Drazegajevića iz Raba.⁹ Ivan Dominis pokojnoga Damjana imenovao je godine 1492. javnim bilježnikom Blaža, sina Martina krznara, iz Vrbnika na Krku.¹⁰ Ivan Dominis 16. ožujka 1497. godine imenuje javnim bilježnikom svećenika Ivana Frančića, sina Jakovljeva iz Brinja.¹¹ Godine 1503. Juraj Nimira «comes palatinus» imenovao je 1503. godine javnim bilježnikom vlč. Matiju Slavića iz Novalje, a tada novljanskog kapelana.¹²

Nikola de Dominis 6. prosinca 1504. imenovao je javnim bilježnikom Vitu Dragojevića, svećenika iz Like, sina pokojnoga Jurja od plemena Mogorovića, kapelana crkve sv. «Dominicae» u Smiljanu. 8. prosinca 1505. imenovan je bilježnikom Ivan, sin pokojnoga magistra Pavla iz Bužana, kapelan kneza Angela Frankopana. Isti je dan, 8. prosinca 1505. imenovan javnim bilježnikom i poznati glagoljski pisac Broz Kacitić od plemena Kolunića iz Dubovika s područja Bužana. Javnim je bilježnikom 19. veljače 1506. imenovan Juraj Radovanić pokojnoga Martina iz sela Bucki s područja Bužana, iz Modruške biskupije.¹³

Iz prve polovice 16. stoljeća navest ću samo dva malo poznata slučaja imenovanja javnih bilježnika. U Zadru 18. ožujka 1522.

5 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. I*, str. 846

6 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. I*, str. 24.

7 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. II*, str. 35.

8 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. II*, str. 41. "Nobilis et circumspectus vir Jacobus de Dominis qu. Andrioli, kreirao javnim bilježnikom svećenika i kanonika senjskoga Petra (deest cognomen). Rab sudski Arhiv Acta T. de Stantiis 194".

9 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. II*, str. 47.

10 IVO PEDERIN, *Rab u osvjet humanizma i renesanse*, Zagreb, 1989., str. 22. Čini mi se da bi ovaj mogao biti Blaž Stupić, javni bilježnik u Vrbniku, koji nije bio svećenik. Mihovil BOLONIĆ, *Otok Krk kolijevka glagoljice*, 1980., str. 292.

11 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. II*, str. 57

12 ODORIK BADURINA, *Kronika sv. II*, str. 84.

13 Vidi PETAR RUNJE, *Glagoljaši javni bilježnici u SENJSKI ZBONRIK 26*, Senj, 1999., str. 115-122.

Kristofor de Nemira, rapski plemić i palatinski knez, kojega je časni Franjo de Picollominis 1. studengoa 1494. ovlastio imenovati javne bilježnike u Zadru, imenuje javnim bilježnikom fra Martina Knežića, franjevca trećoredca, gvardijana samostana sv. Pavla na Školjiću.¹⁴

U Zadru je dvadesetih godina 16. stoljeća primio niže i više redove vlč. Jakov Skorupić.¹⁵ Godine 1542. bio je u Krku «meštar od skule latinske», prevodio je s latinskoga, znao je glagoljicu i pisao njome.¹⁶ Budući da je primio redove u Zadru i Ninu, u nekoliko godina, a rodom je iz Paga, možda je završio i više škole u samom Zadru.

U drugoj polovici 16. stoljeća u Rabu je imenovano neobično mnogo svećenika javnim bilježnicima. Za neke od njih sigurno znamo da su pisali glagoljicom. Ovdje navodim samo neka imena i datume imenovanja: Ivan Franjo de Dominis, zadarski i rapski plemić, carskom ovlašću 1. travnja 1557. godine imenovao je javnim bilježnikom fra Šimuna Brunčića, gvardijana samostana sv. Franje na Komrčaru u Rabu.¹⁷ Dionizije de Dominis 4. ožujka 1559. godine imenuje župnika Novalje vlč. Nikolu Sindičića javnim bilježnikom. Za njega stoji u tekstu da je «literarum sclavonicae periti esse inteliximus.» Franjevac trećoredac fra Bernardin Orlovac 13. srpnja 1568. godine na Glavotoku imenovan je javnim bilježnikom.¹⁸ Ivan Dominis 21. studenoga 1572. imenuje javnim bilježnikom vlč. Ivana Mavrovića iz Dobrinja na Krku. Franjo de Dominis 17. ožujka 1585. imenovao je javnim bilježnikom vlč. Ivana Rosića «de villa Bescae», novljanskoga kapelana.¹⁹ Kristofor de Dominis 17. svibnja 1585. imenuje fra Augustina Vrtikijevića, franjevca trećoredca, javnim bilježnikom u Rabu.

14 DAZd, SZN, Jeronimus Ravignanus, sv. II, 18. III. 1522.

15 PETAR RUNJE, *Prema izvorima, Aktivnost Jurja Divinića, ninskoga biskupa, Kožičićeva suvremenika*, Zagreb, 1990., str. 120-134. 18. prosinca 1523. godine vikar zadarskog nadbiskupa piše dopis u svezi s ređenjem trojice klerika i među njima Jakovu pok. Pavla Skorupća iz Paga da prime niže redove od biskupa Jurja Divinića. DAZd, SZN, Jeronimus Ravignanus, sv. II, svešč. 4, fol. 2, 18. XII. 1523.

16 MIHOVIL BOLONIĆ, *Otok Krk kolijevka glagoljice*, Zagreb, 1980., str. 126.

17 ODORIK BADURINA, *Kronika II*, str. 171.

18 Arhiv Provincije franjevac trećoredaca, Pergamene I A 17, 13. VII. 1568.

19 ODORIK BADRUINA, *Kronika sv. III*, str. 17. “presbiteri domini Joannis Rossich de villa Besche..., modo capellani... Novaliae literarum sclavonicae periti, coram nobis personaliter constituto flexis genibus humiliter... investiri de officio et artae Notariae...”

Jesu li javno imenovani bilježnici iz gradova Krka i Raba zaista dobro i poznavali hrvatski, za neke nemamo potvrda, ali možemo pretpostaviti da su poznavali i koristili ga u svagdanjem životu. Međutim sigurno je i to da je i u gradovima najveći dio puka upotrebljavao hrvatski jezik kao svoj materinski i govorni jezik u privatnom životu. Imenovanja su se vršila većinom u Rabu, ali i u drugim mjestima. Tako 2. srpnja 1609. godine u samostanu sv. Franje u Komrčaru rapski plemić Gabrijel de Dominis imenuje javnim bilježnikom velečasnog Ivana Šamanića iz Dobrinja.²⁰

Svećenici u izvangradskim župama bili su odreda glagoljaši, a izgleda po svemu bili su i na visini svoga poziva. Naime, svećenici glagoljaši pripremali su svoje nasljednike, žakne za buduće svećenike. Crkva je od svećenika uvijek tražila vjernost u obredima i u naučavanju kao i dosljednost u životu. Oni se nisu razlikovali od svećenika koji su poznavali samo latinski. Naime, još uopće nije dotaknuto pitanje zašto se u većini dokumenata za pojedine svećenike glagoljaše ne upotrebljava trajno termin «de littera sclava»? Nije li i to znak da su svećenici za koje iz nekih dokumenata znamo da su glagoljaši znali i latinski. Zašto bi se za njih trajno upotrebljavao termin «de littera sclava» - glagoljaš, kada su najvećim dijelom svećenici u priobalnoj Hrvatskoj glagoljaši, a vrlo je malo onih koji su znali samo latinski.

Jeronim Gori iz Siene, doktor prava i generalni vikar zadarskog nadbiskupa u Zadru 13. listopada 1523. godine imenuje i uvodi u posjed župe Vrgada svećenika Bartola Planinića i za njega izričito veli da ga imenuje za župnika, nakon smrti zadnjega župnika Vrgade Tome Koprića, rođena u selu Kopralj, jer zna da je vrlo dobar poznavalac hrvatskoga jezika i pisma.²¹ Znači li to da on ne zna latinski? Sigurno ne. Nego na župi gdje se glagolja, on ga uvodi u službu jer zna da je vrijedan, dobar i učen svećenik - glagoljaš.

20 ODORIK BADURINA, Kronika, sv. III, str. 63. Ivan Šamanić pisao je javne isprave glagoljicom u Dobrinju u prvoj polovici 17. stoljeća.

21 DAZd, SZN, Jeronimus Ravignanus, sv. II, svešč. 3, fol. 7, 13. X. 1523. "Hieronimus Gori de Senis Dec. Doc. Reverendissimi domini archiepiscopi Jadrensis in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis dilecto nobis in Christo presbitero Bartholo Planinich at sinceram in domino caritate vite tue ac morum honesta literarum sclabonicarum paritia et sufficientia tua pro ut per fidedignos clare inteleximus ac alia tue probitatis et virtutum merita ..."

Već je nadbiskup Maffeo Valaresso (1450-ih) zahtijevao od svećeničkih pripravnika da budu barem kadri naučiti latinski jezik. A to znači on je svjestan kako dobar dio njegovih pastoralnih svećenika upotrebljava glagoljicu, on želi da oni barem budu sposobni naučiti i latinski jezik. Dakle latinski ni za Valaressa nije uvjet svećeničkog ređenja kao ni mjerilo svećeničke stručnosti i efikasnosti.

Broj svećenika javnih bilježnika bio je mnogo veći. Postoje svećenici javni bilježnici koji su sastavili pojedine spise na glagoljici. Svećenici su po selima u nestašici javnih bilježnika sastavljali javne spise i latinski i hrvatski. Često su takve spise prenosili u gradski ured kod javnog bilježnika i prevodili ih na službeni latinski jezik.

Prema do danas sačuvanoj pismenoj ostavštini svećenika glagoljaša i javnim spisima bilo na hrvatskom bilo na latinskom jeziku, glagoljaši nam ostavljaju dojam sposobnih i vrijednih kulturnih i duhovnih pregalaca. O njima sigurno još mnogo treba proučavati, istraživati, bilježiti i prezentirati. Oni su prenosiooci i aktivni stvaraooci kulturnog europskog mentaliteta i identiteta hrvatskoga naroda.